

ספרי' — אוצר החסידים — ליובאוויטש

היכל תשיעי
קובץ שלשלת האור
שער שלישי

לקוטי שיחות

בתרגום חפשי ללשון הקודש

על פרשיות השבוע, חגים ומועדים

○

מכבוד קדושת

אדמו"ר מנחם מענדל

זצוקלה"ה נבג"מ זי"ע

שניאורסאהן

מליובאוויטש

●

בהר

(חלק יז — שיחה ב)

יוצא לאור על ידי מערכת

„אוצר החסידים“

ברוקלין, נ.י.

770 איסטערן פארקוויי

שנת חמשת אלפים שבע מאות שמונים ושתים לבריאה

מאה ועשרים שנה להולדת כ"ק אדמו"ר זי"ע

מחזור הראשון של לימוד הלקוטי שיחות

שבוע פרשת בהר, (אדה"ק) זיג אייר; (בכל העולם) יריב אייר, ה'תשפ"ב (א)

LIKKUTEI SICHOT
TARGUM L'LOSHON HAKODESH

Copyright © 2022

by

KEHOT PUBLICATION SOCIETY
770 Eastern Parkway / Brooklyn, New York 11213
(718) 774-4000 / FAX (718) 774-2718
editor@kehot.com / www.kehot.org

All rights reserved. No part of this publication may be reproduced, stored in a retrieval system, or transmitted in any form or by any means, electronic, mechanical, photocopying, recording, or otherwise, without prior permission from the copyright holder.

The Kehot logo is a registered trademark of Merkos L'Inyonei Chinuch.

For dedications of the weekly Sichos, please contact us at: dedications@kehot.com

בהר ב *

וכלשון הרמב"ם הנ"ל⁸, "לשבות מעבודת הארץ ועבודת האילן"⁹.

[בנוגע ללאווין שבזה, "שדך לא תזרע וכרמך לא תזמור"¹⁰, פשוט שהאיסור לא־תעשה הוא רק על הגברא, "שלא יעבוד עבודת הארץ בשנה זו כו"¹¹].

ומהנפק"מ בזה: אם המצוה היא שהקרקע של ישראל צריכה שביתה, הרי אין כל חילוק מיהו השולל את השביתה ועובד בקרקע זו, ואפילו כשנעשה הדבר ע"י גוי¹², עובר בעל

א. כתב הרמב"ם לגבי מצות שביתה הארץ בשביעית: "מצות עשה לשבות מעבודת הארץ ועבודת האילן בשנה שביעית שנאמר² ושבתה הארץ שבת לה' ונאמר³ בחריש ובקציר תשבות". וידועה החקירה בזה⁴: האם המצוה היא שהארץ תשבות, כמשמעות לשון הכתובים בפרשתנו, "ושבתה הארץ שבת לה' .. שבת שבתון יהיה לארץ"⁵, וכמ"ש הרמב"ם (במקום אחר⁶) שהמצוה היא "שתשבות הארץ בשביעית ממלאכתה"⁷; או שהמצוה היא שישבות האדם מעבודת הארץ, כלשון הכתוב, "בחריש ובקציר תשבות",

(8) ועד"ז לשונו במנין המצות בריש ספר היד מ"ע קלה ובסהמ"צ שם. ועפ"ז יומתק מה שבסהמ"צ הביא הכתוב, "בחריש ובקציר תשבות" ורק אח"כ, וכבר נכפל זה הציווי פעמים ואמר שבת שבתון". ובמנין המצות שם הביא רק הכתוב, "בחריש ובקציר". וכ"ה בחינוך שם, "לבטל עבודת הארץ בשנה השביעית שנאמר בחריש ובקציר תשבות ובא הפי' כו". אבל להעיר שבריש הל' שמיטה ייובל הקדים הרמב"ם הכתוב, "ושבתה הארץ".

(9) וי"ל שתלוי בהטעמים למצות שמיטה: "שתוסף הארץ תבואתה ותתחזק בעמדה שמוטה" (מו"נ ח"ג פל"ט), שביתה הארץ. או, לקבוע בלבנו כו' ענין חידוש העולם כי ששת ימים עשה כו' הכתיב מנוחה על עצמו כו' – "אין דבר מיוחד מרשותו רק שהכל ברשות אדון הכל" (חינוך מצוה פד. שכת. וראה רמב"ן פרשתנו כה, ב. ובארוכה אברבנאל ריש פרשתנו), שביתה האדם. (10) פרשתנו שם, ד.

(11) לשון הרמב"ם בהכותרת להלכות שמיטה ויובל מצוה ב' (וראה לשונו בסהמ"צ ובמנין המצות בתחילת ספר היד מל"ת רכ ואילך). וראה צפע"נ מהד"ת ג, רע"ג.

(12) ראה תוס' רי"ד ע"ז שם (מהדו"ק). חכמת שלמה (מהרש"ל) ב"מ צ, א. ובתוס' רי"ד (בשם המורה – רש"י) וח"ש הביאו הכ', "שבת שבתון יהי' לארץ".

(* וסיום מס' שביעית.

(1) ריש הל' שמיטה ויובל.

(2) פרשתנו כה, ב.

(3) תשא לד, כא.

(4) ראה מנ"ח מצוה קיב. ביאור הר"פ פערלא לסהמ"צ רס"ג מ"ע סא (רסג, ג ואילך. רסה, ב ואילך). ובס' לאור ההלכה להרש"י שי' [ז"ל] זיין (ע' צד) מציין עוד ספרים דשקו"ט בזה.

(5) שם, ד"ה. ברמב"ם ריש הל' שמיטה ויובל הביא (מהנ"ל בפנים) רק הכתוב, "ושבתה הארץ", ובסהמ"צ מ"ע קלה: "(והוא אמרו .. בחריש ובקציר תשבות) וכבר נכפל זה הציווי פעמים ואמר שבת שבתון יהי' לארץ .. האי שבתון עשה

(ואח"כ) ואמר גם כן ושבתה הארץ". ובפרש"י ע"ז (טו, ב) הביא הכתוב, "שנת שבתון יהי' לארץ". וראה לקמן הערה 8, 12.

(6) במנין המצות (מצוה א') שבהכותרת להל' שמיטה ויובל.

(7) להעיר מתו"כ עה"פ (בחוקותי כו, לד. מג) "אז תרצה הארץ גו' והארץ תעזוב מהם ותרח' את שבתותי" – "בשביל שתדעו שהארץ שלי כו' והיא תשמט מאילי' כל שמיטים שהיא חייבת לי".

הקרקע על מצות עשה זו; אבל אם חובת גברא היא, הרי כשגוי עובד את אדמתו אין בעל הקרקע עובר.

ב. על-דרך זה ישנה חקירה ופלוג-תא במצות עשה נוספת שבשביעית – „והשביעית תשמטנה ונטשתה”¹³, האם מצות שמטת הפירות היא שצריך בעל-הבית להשמיט [להפקיר]^{13*} מה שהארץ מוציאה בשביעית, כלשון הרמב”ם (בספר המצות)¹⁴ „שצונו להפקיר כל מה שתצמח” (ובספר היד)¹⁵ „להשמיט כל מה שתוציא הארץ בשביעית”; או שהשמיטה היא באופן של „אפקעתא דמלכא”¹⁶ – התורה הפקירה¹⁷ את פירות¹⁸ השביעית ואילו בעל-הבית אינו פועל בזה מאומה¹⁹.

13 משפטים כג, יא. וראה חינוך מצוה פד, ומצוה זו שהיא להפקיר כל פירות ומצוה אחרת שצוינו האל לשבות בה כו' קשר אחד להם”.

13* והנהגתו מוכיחה שהפקיר וא”צ הפקר דיבור, או שסתמ” – אוקמי בחזקת כשרות.

14 מ”ע קלד. ועד”ז בחינוך ריש מצוה פד.

15 ה’ שמיטה ויובל פ”ד הכ”ד. ובמנין המצות (מ”ע קלד) שבריש ספר היד „להשמיט קרקע”. וראה לקמן הערה 18.

16 לשון הגמרא ב”מ לט, רע”א (ובפרש”י שם: מצות המלך). קו, א (ובפרש”י: המלך ביטלו מלזורעה כו’). קט, א (לגבי יובל).

17 להעיר מלשון הרמב”ם בהכותרת שם (מצוה ו’) „שישמט מה שתוציא הארץ”.

18 ולשון הגמרא נדרים מב, ב: „ארעא נמי רחמנא) אפקרה” היינו ללקוט פירות כמ”ש ברין ורא”ש שם.

19 ראה בכהנ”ל (ובהבא לקמן): מחלוקת ב”י והמבי”ט (שו”ת אבקת רוכל סי’ כד. שו”ת מבי”ט ח”א סי”א. מהרי”ט ח”א סי’ מב, מג). מנ”ח מצוה פד. ביאור הרי”פ פערלא שם (רטו, א ואילך).

ובאור ההלכה שם (ע’ צו) הביא עוד כמה ספרים. אנציקלופדיא תלמודית בערכו. ובצפ”ג (מאכא”ס פ”י הטו”ז, צ, ד). נדרים פ”ו הי”ג (יג, א). תרומות פ”ב שהי”ב (מה, ב). מת”ע פ”ו ה”ה (סג, ב). ועוד)

והחילוק בין שני אופנים אלו, בפשטות, הוא במקום²⁰ שבעל-הבית מתכוון בפירוש שלא להפקיר (גודר שדהו ונועל כרמו)²¹: אם חובת גברא היא על בעה”ב להפקיר²², הרי (אע”פ שהוא עובר על מצות עשה זו, מכל מקום) אסור לזולתו לקחתם, ואם לוקחם הרי הוא עובר על איסור גזילה. אבל אם אפקעתא דמלכא היא, אפשר ליטול את הפירות ולזכות בהם אפילו בעל כרחם של בעלים.

ועוד נפקא-מינה פשוטה נאמרה בזה: כיון שהשביעית פטורה ממעשרות מצד זה שהפירות הם הפקר – הרי אם החיוב הוא שהאדם יפקירם, צריך לומר שפירות שביעית שאינם מפקירם (גודר שדהו כו’), חייבים במעשרות; אבל אם הפירות הם הפקר מחמת אפקעתא דמלכא, הרי מובן, שאף כשאינו מפקיר אין הדבר משנה מאומה והפירות פטורים ממעשרות.

ג. אבל אפשר לומר, שגם כשאדם מתכוון בפירוש שלא להפקיר את פירות שביעית, פטורים הם ממעשרות אפילו לפי הסברא שזוהי חובת גברא²³,

דפליגי הראשונים, מחלוקת רש”י ותוס’ ב”ה טו, א.

20 מנ”ח שם.

21 ראה רמב”ם שם (פ”ד הכ”ד) „וכל הנועל כרמו או סג שדהו בשביעית ביטל מ”ע”. משא”כ בסתם י”ל בפשטות דהוי הפקר ממילא לכו”ע. ראה בהמובא באנציקלופדיא שם. ועוד.

22 ולשונות הגמרא הנ”ל (הערה 16, 18) תירצו באחרונים לדיעה זו – ראה בהמובא בהערה 19.

23 מחלוקת הב”י והמבי”ט (הנ”ל בהערה 19) היא בעיקר לגבי פירות עכו”ם בשביעית. ובתוך דבריו כתב הב”י (אבקת רוכל שם) „כי לא נפטרו פירות שביעית ממעשרות אלא מטעם הפקר וכל

כי י"ל שפטור פירות שביעית ממעשרות מטעם הפקר אינו מפני שהם הפקר בפועל, אלא מצד החיוב להפקירם.

וההסברה בזה: על־דרך החילוק בחיוב המעשרות בשש השנים הקודמות, שבשנה ראשונה שניה רביעית וחמישית מפרישים מעשר שני ובשלישית וששית מפרישים מעשר עני (במקום מעשר שני), דאף שי"ל בפשטות שטעם הדבר הוא כדי שלא יצטרכו ליתן כל המעשרות בשנה אחת²⁴, מכל מקום לא אשתמיט בשום מקום לומר שאם אדם לא נתן מעשר שני בשנה הראשונה, לדוגמא, עליו לתת מעשר עני – והטעם, כי תבואת שנה זו אין עליה חיוב מעשר עני –

על־דרך־זה הוא בנוגע לתבואה והפירות של השנה השביעית, דכיון שחייבה התורה להפקיר את התבואה והפירות של שנה זו, הרי ממילא אין חיוב מעשרות בשנה זו²⁵, אפילו כשלא

שאינו מופקר לא נפטר ממעשרות, ומה טען אטו ישראל שגדר כרמו ולא הפקיר כו' דאיכא למימר בהא אין הכי נמי שהיא חייבת אע"ג דרחמנא אפקירה כיון דאיהו לא אפקרי' ואפי' את"ל דפטורה איכא למימר שאני התם דרחמנא אפקרי' מה שאין כן בשל גוי כו"'. הרי דגם לשיטתי' דמצוה על האדם להפקיר לא פסיקא לי' מילתא בפירות של ישראל.

24) אף שלמדוהו מהכתובים ראה יד, כח' כט. (ראה ספרי שם. ר"ה יב, ב. רמב"ם הלכות מת"ע פ"ו ה"ד) – הרי י"ל שזהו טעם הכתוב שצ"ל רק מעשר אפ"ה ולא שזהו גז"כ בלי טעם. 25) להעיר מתוד"ה יד הכל ר"ה טו, א. ראה צפע"ג שבהערה 19. ובכמה אחרונים. ולהעיר עד"ז בהיתר – מי שאנסוהו לחלל שבת – המחוייב להניח תפילין. העושה מלאכה בחוה"מ האם מחוייב בתפילין – שו"ת אמרי יוסר ח"ב סקמ"ט (ושם גם שקו"ט בהולך במדבר ושכח מתי שבת כו'). וראה ג"כ הצ"צ למו"ק פ"ג מ"ד.

הופקרו בפועל²⁶.

ד. לכאורה יש להביא ראיה שהפקר בשביעית הוא אפקעתא דמל' כא, מלשון²⁷ המדרש²⁸ על הפסוק²⁹

289

26) ראה ספרי (ראה יד, כח. תבוא כו, יב. ילקו"ש שם); "יכול אף שנה שביעית תהא חייבת במעשר ת"ל שנת המעשר שנה שחייבת במעשר יצאה שביעית שאינה חייבת במעשר". ובמהרי"ט שם סי' מג מוכיח מזה שפירות שביעית פטורין מן המעשר מגז"כ ולא מטעם הפקר כלל (וראה שם שהביא מפרשי" ר"ה שם). ובזית רענן לילקוט ראה שם (אות מה), "שהכל הפקר", ולפי הנ"ל בפנים י"ל פ"י הספרי בפשטות שפירות שביעית אינן חייבות במעשר מכיון שחייב להפקירם [ולהעיר שבספרי (וילקוט) שם ממשיך, "יכול יהו שני מעשרות נוהגים בה (בשלישית) ת"ל שנת המעשר מעשר אחד כו"']. וראה צפע"ג מת"ע הנ"ל.

27) עוד יש להוכיח (לכאורה) דשביעית הוי אפקעתא דמלכא מזה שהוצרכו לשומרי ספחים בשביעית להביא מהן עומר ושתי הלחם (שקלים פ"ד מ"א. תוספתא מנחות פ"י ה"ה) ובתוס' בכ"מ (יבמות קכב, א ד"ה של). ב"מ נח א (ד"ה לשמור). מנחות פד, א (ד"ה שומרי). ועוד), שקו"ט האיך מותר והלא צריך ממשקה ישראל מן המותר לישראל ובת"כ פרשתנו (כה, ה) מן שמור בארץ אין אתה בוצר כו', ולמה לא הקנו את השדות לפני שנת השביעית לקטנים שלא בני מצוה נינהו ואינם צריכים להפקירם, והיו יכולין להביא מהם עומר ושתי הלחם, ומוכח לכאורה דאפקעתא דמלכא הוי שלכן גם השדות דחשי" הוי הפקר מאליהם (ראה עד"ז מנ"ח מצוה פד*). אבל אינו – כי מצות התורה לא ניתנו שיהא אפשר לקיימם רק ע"י ערמה וכיו"ב, ופשיטא שאין לומר שקיום מצות עומר ושתה"ל בשנה השביעית ניתן באופן כזה שיהא מחוייבים ליקח שדה של המחוייב במצות וליתנו להקטן כדי להפקיעו ממצות שמיטה. ופשוט.

28) תנחומא ר"פ ויקרא. וראה ויק"ר שם.

29) תהלים קג, כ.

(* ומה"ט אין מספיק מ"ש במנ"ח שם שאפשר שלא ה' סמוך לירושלים כו'. ומ"ש במנ"ח ד, אפילו ה' (שדות של חשו"ק סמוך לירושלים) מימי אינם

ה. וי"ל מקור והוכחה לדעה וסברא זו, ששמיטת קרקעות אינה אפקעתא דמלכא כי אם חובת גברא, מזה שהוקשה שמיטת קרקעות לשמיטת כספים³¹: „וזה דבר השמיטה שמוט³² בשתי שמיטות הכתוב מדבר אחת שמיטת קרקע ואחת שמיטת כספים. בזמן שאתה משמט קרקע כו”³³ [ואע”פ שזו רק דעת רבי ולא דעת רבנן]³⁴ – הרי לא נחלקו אלא על דברי רבי „בזמן שאתה משמט קרקע כו”³⁵, אבל לא על היקש השמטת קרקע להשמטת כספים³⁵].

ולגבי שמיטת כספים איתא במשנה במסכת שביעית³⁶: „המחזיר חוב בשביעית (אחרי זמן ההשמטה³⁷) יאמר לו משמט אני, אמר לו אף על פי כן, יקבל ממנו שנאמר וזה דבר השמיטה”.

(31) להעיר מרע”מ ריש פרשתנו (זח”ג קח, ב): „פקודא דא לשבות בשנה השביעית כו’ ואבתרי להשמיט כספים בשביעית כו’”. ובויק”ר שם: וא”ת אינו מדבר בשומרי שביעית נאמר כאן עושי דברו ונאמר להלן וזה דבר השמיטה מה דבר שנאמר להלן בשומרי שביעית הכתוב מדבר אף דבר האמור כאן בשומרי שביעית הכתוב מדבר.

(32) ראה טו, ב.

(33) גיטין לו, סע”א. וש”נ.

(34) בגיטין שם: בשביעית בזה”ו ורבי היא (וראה פרש”י שם ד”ה בשביעית. שם ע”ב ד”ה רבא). ובמיו”ק ב, סע”ב מוסיף „אפי’ תימא רבנן כו”.

(35) ובסה”מ צ להרמב”ם מ”ע קמא ובחינוך מצוה תעז: ולשון התוספתא בשתי שמיטות הכתוב מדבר אחת שמיטת קרקעות ואחת שמיטת כספים. וראה לאור הלכה שם ע’ קי שרוב הראשונים פוסקים כרבי, ואשר כן פסק הרמב”ם. אבל ראה לקמן הערה 60.

(36) פ”י מ”ח. גיטין לז, ריש ע”ב (בשינוי לשון).

(37) בזמן שהשביעית נוהגת ועברה עליו שביעית – פרש”י גיטין שם. הרא”ש שביעית שם. וראה ר”ש, פי’ מהר”י בן מלכי צדק, רע”ב (ועוד) שביעית שם.

„גבורי כח עושי דברו לשמוע בקול דברו” – „אלו שומרי שביעית, ולמה נקרא שמם גבורי כח רואה ששדהו מופקרת ואילנותיו מופקרים והסייגים מופרצים ורואה פירותיו נאכלים וכובש את יצרו ואינו מדבר”, דמהלשון „רואה ששדהו מופקרת ואילנותיו מופקרים” משמע, שהיא נעשית הפקר מאליה – היינו מצד אפקעתא דמלכא, ולא ע”י מעשה ההפקר שלו.

אלא שאפשר לדחוק ולפרש, שהמדרש מתאר את מצב השדה והאילן כמו שהם בפועל – „שדהו מופקרת ואילנותיו מופקרים כו”³⁸, ולא נחית לבאר את הסיבה לזה; אבל באמת גם דעת המדרש היא שנעשו הפקר רק עי”ו שהאדם הפקירם³⁹. והחידוש בשעה ש”רואה” – אע”פ שהוא הפקירם בעצמו – הוא בכך שהוא רואה אז כיצד נראה הדבר בפועל, על-דרך „אינה דומה ראייה לשמיעה”.

(30) גם צע”ק את”ל דהוי אפקעתא דמלכא ואינו שייך לפעולת האדם כלל – מדוע נקרא „שומרי שביעית” עי”ו ש”כובש את יצרו ואינו מדבר”, ובויק”ר שם „בנוהג שבעולם אדם עושה מצוה ליום א’ לשבת א’ לחודש א’ שמה לשאר ימות השנה”, דמשמע שהעדר דיבורו בכל ימות השנה הוי מצוה.

בני הקנאה מה”ת, הרי זה שייך להשקו”ט בנתינת לולב לקטן אם מהני מתנתו דקטן אפילו לדאורייתא (ראה שד”ח כרך ב’ שפ, ב ואי”ך). אבל להעיר דצריך למוסרו לצבור יפה יפה ובהו שקו”ט ומחלוקת אם מהני גם בגדול (ירושלמי שקלים שם ובמפרשים). בי”מ ק”ה, א. ועיין תוי”ט שקלים שם דמחלק בין הני”ל ושקלים דמקבלים מקטנים (שקלים פ”א מ”ה. וראה רע”ב שם) ולא חיישינן. וראה בארוכה מל”מ ושעה”מ שקלים פ”ד ה”ו. ועוד). ובכל אופן י”ל בפשוטות שיכולים לקח מהם בתורת הפקר ב”ד הפקר. ואכ”מ.

החיוב אינו להפקיע את החוב ולבטל אותו לגמרי, אלא לעזוב ("משמט") את החוב: לא לתבוע אותו ("לא יגוש").

[עפ"י יובן מ"ש הרמב"ם⁴²: "מצות עשה להשמיט המלוה בשביעית שנאמר כו" – דברים שיש להם מקום, בפשטות, רק אם ההשמטה היא חיוב על המלוה, ולא אפקעתא דמלכא⁴³].

ולפי זה מבואר מ"ש הרמב"ם⁴⁴: "וצריך המלוה לומר למחזיר משמיט אני וכבר נפטרת ממני, אמר לו אעפ"כ רצוני שתקבל, יקבל ממנו שנאמר לא יגוש והרי לא נגש". והיינו, שהחיוב והמצוה שעל המלוה ("משמט אני") מוגדרים בכך שהוא מקיים את הציווי "לא יגוש"; ציווי זה אינו לאו ואיסור בפני עצמו בשמיטת כספים⁴⁵, אלא הוא

והנה, אם שמיטה היא אפקעתא דמלכא והחוב נפקע ומתבטל, הרי לשון המשנה, "המחזיר חוב", "משמט אני", אינו מחזור, וכמוהו גם פירוש המפרשים באמירת הלווה, "אעפ"כ", שתוכנה שרצונו "לפרוע" את החוב³⁸.

ויתירה מזו: כיון שהתורה אמרה ששביעית משמטת את החוב ומבטלת אותו, הרי אדרבה, לכאורה היה צריך להאסר על הלווה לעשות פעולה הפכית מזה – להחזיר את הממון בתורת חוב; אולם במשנה נאמר אשר (לא זו בלבד שמותר לו ללווה לעשות כן, אלא עוד זאת – כאמור במשנה הבאה³⁹ –) "רוח חכמים נוחה ממנו".

ומכל זה משמע, ששמיטת כספים בשביעית אינה בגדר אפקעתא דמלכא – שהחוב נפקע ומתבטל לגמרי בדרך ממילא⁴⁰ – כי אם (א) חובת גברא היא על המלוה לשמט את החוב⁴¹, (ב) וגדר

אפי' טעמא דב"ד אביהן של יתומין לא איצטרך ליתומים קטנים שהלוו שהרי לאו בני מיעבד מצוה נינהו וקרא כו. ועי"ש בסוף התשובה, ואם הוי אפקעתא דמלכא, הרי החיוב נפקע מאליו ולמאי נפק"מ, כמ"ש במנ"ח שם. וראה בהנסמך לקמן הערה 50.

(42) רפ"ט שם. ובסהמ"צ מ"ע קמא. ראה ביאור הרי"ף פערלא שם (רסו, ג).

(43) כי דוחק לומר שס"ל שכל המצוה היא רק שיאמר משמט בדבור אבל אפקעתא דמלכא היא מעצמה כי: (א) רק כשכבא הלוה להחזיר מצינו שצריך שיאמר משמט אני, ולא פסיקא מילתא בכל מלוה עד שיתכן לומר, "מ"ע להשמיט המלוה בשביעית כו" (ב) אם לזה כוונתו הו"ל לפרש. וראה רי"ף פערלא שם. לקמן הערה 47.

(44) שם פ"ט הכ"ח. וראה רדב"ז וכו"מ שם.

(45) ועפ"י יובן מה שבהמצות ל"ת (סהמ"צ ל"ת רל) כללם יחד: הזהירנו שלא לתבוע משאות בשנת השמיטה אבל ישמטו כלם יחד* שנאמר

(38) בר"ש (וברע"ב) שם, "אני רוצה לפרוע (לך)". וראה מה שהקשה בתו"ט שביעית שם ובמשנה ראשונה שם. ובפרש"י גיטין שם ד"ה ואם "אני רוצה להחזירו לך". ויתירה מזו בפרש"י שבת (קמח, ב): אעפ"כ איני חפץ שישמטו יקבל ממנו.

(39) מ"ט שם.

(40) אבל במרדכי גיטין פ"ד סי' שפ: "דשביעית הפקעתא דמלכא הוא אע"ג דלא אמר משמט אני". וראה סמ"ע שו"ע חו"מ סס"ו סקט"ו. וכן פשיטא לי' להמנ"ח מצוה תעז בתחילתו. וראה ספר התרומות שער מה (חלק א') אות ה' (ותשובות הרא"ש כלל עז אות ד') בשם תשובת הרמב"ן. ולהעיר מפרש"י גיטין (לו, א ד"ה מוסרני. שם, ב ד"ה רבא) דתירוצו רבא, "הפקר ב"ד ה' הפקר" קאי גם על קושיא הא' שם, ומי איכא מידי דמדאורייתא משמטא והתקין הלל דלא תשמט". ועד"ז בחי' הרשב"א שם (ושם): "הפקר הלל ממנו של לוח לגבי מלוה ומגבי לוי". וי"ל. (41) וכן מוכח בתשובת מהרשד"ם חו"מ סי' סא. (ועד"ז מקושי' התומים סס"ו סקכ"ה): ושמא

(* כ"ה בהוצאה שלפנינו. אבל בתרגום קאפח, ישמטו כליל לגמרי". ובהוצאת העליר מתרגום א"א, אבל יפלו לגמרי".

ביחס (שבגדר גברא) בין המלוה והלוה, אבל השעבוד שעל נכסי הלוה עומד בעינו⁵⁰, כי עצם החוב כשלעצמו לא נפקע⁵¹.

ובזה מובן מה שלדעת רוב הפוסקים (מלבד דעה יחידאה של היראים⁵²) אין גדר דמצוה על הלוה להחזיר את החוב למלוה (גם קודם שאמר המלוה „משמיט אני“); ואעפ”כ הוא נקרא⁵³

(50) להעיר מתומים שם, דס”ל לרש”י בפ”י דברי ר”ש בספרי, בעל משה ולא היורש” דעיקר מה שהקפיד התורה הוא ללא יגוש אותו דהוא משועבד גופא כו’ ובשביעית פטרה התורה לבל יכול לנגוש אותו הפקיעה שעבוד הגוף כו’ אבל בלוה מת ונשתתיר נכסים נכסי אביו ערבים בשביל אביו כו’ נכסיו ערבים מיום הלוואה כו’ וגובה מהם. וראה בית רידב”ז הל’ שביעית ס”י בסופו.

וימתק ע”פ דעת ר”ת (ר”ן כתובות פה, ב) דשני שעבודים יש לו למלוה על הלוה שעבוד גופו שהוא מחוייב לפרוע ושעבוד על נכסיו, וכשמחלו פקע שעבוד הגוף וממילא פקע שעבוד נכסים כו’, משא”כ כשמת הלוה כו’, והרי בנדוד”ד המלוה לא מחל השעבוד, וא”כ מובן שנשאר איזה שעבוד נכסים.

(51) ומ”ש הרמב”ם פ”ט סה”ד שם „וכשתשקע חמה בליל ר”ה של מוצאי שביעית אבד החוב” – אין פירושו שבטל החוב או נפקע וכיו”ב, כ”א שאא”פ לו לתובעו עוד, ובא בהמשך למ”ש לפני”ז ד, בשביעית עצמה גובה חובו כו’ וכשתשקע חמה כו’ אבד החוב”.

(52) ס”י רעת. ובהשלם – ס”י קסד. וראה תועפת ראם שם סקט”ז מהרקאנטי, הדיראים חזר בו, עיי”ש שלא חזר בו מהדין אשריך הלוה להחזירו למלוה ואינו רשאי לעכבו אלא ע”פ מלוה כו’. וס”ל כפשוטו שכל הגדר הוא רק שלא יגוש את רעהו בפועל. וראה אברבנאל ראה טו, ב. (53) אף ד, כשהוא נותן לו אל יאמר לו בחוב אני נותן לך אלא יאמר לו שלי הן ובמתנה אני נותן לך” (גיטין לו, ב) – ראה יראים שם (ס”י רעת) „ותיקון לשון דיבור הוא שתקנו לומר במתנה שיהא הדבר ניכר ונראה שלא ע”י נגישה נותן לו”.

ואף שכתבו לדעתו דשמיטה דקרא אינה

(גם) קיום חיוב ההשמטה (כמצות עשה). וכלשון החינוך⁴⁶: „לנחוב החובות” – היינו, שלא לתבעם; וכמשמעות לשון הכתובים: „שמוט כל בעל משה ידו אשר ישה ברעהו לא יגוש את רעהו ואת אחיו גו’ ואשר יהיה לך את אחיך תשמט ירך”⁴⁷.

וכיון שהציווי „לא יגוש” מחייב ומכריח את המלוה שיעזוב את החוב ולא יתבענו, מובן שבדרך ממילא בטל השעבוד והחובת גברא שעל הלוה לפרוע את החוב (כי הא בהא תליא)⁴⁸, וכלשון הרמב”ם: „משמיט אני וכבר נפטרת ממני” – הלוה נפטר משעבודו למלוה⁴⁹; אבל זהו רק ביטול השעבוד

שמוט כל בעל משה ידו כו’ ואינו מותר לגוש כו’ אבל ישמט”. ולהעיר שגם בספר היד שם רפ”ט כתב: „מ”ע להשמיט המלוה כו’ והתובע חוב כו’ עבר על ל”ת שנאמר כו’” ולא כתב מ”ע להשמיט כו’ ואסור לתבוע כו’.

מצוה תעז. (46)

(47) ולפ”י מה שצריך לומר משמט אני לדעת הרמב”ם כיון דכל הגדר הוא מצד לא יגוש, י”ל דס”ל דהוי מצוה שיאמר ההשמטה בפה כפרש”י גיטין ושבת שם. וכן הוא דעת אדה”ו הלכות הלוואה סל”ו. (וכ”כ במרדכי שם ואו”ז פ”א דע”ז ס”י קח לדעתם דשביעית משמטת מאילי. וראה תוס’ רי”ד גיטין לו, ב. ב”ת חו”מ ס”י סז סקל”ה וסקל”ו). וברי”פ פערלא שם בתחלתו (רסב, ד) כ”ל דהרמב”ם בלא אמירת משמט אני עובר בלא יגוש.

(48) ראה יתירה מזו בקצה”ח ס”י קד סק”ב דבהלוואה בכלל (לא בשנת השמיטה) כשאין המלוה תובע אין על הלוה מצוה לפרוע. וגם לדעת הנה”מ (שם סק”א) דחייב כיון דרחמנא חייבא לפרוע, היינו כשחסרה התביעה בפועל, אבל בנדוד”ד (דמצוה) איסור על המלוה לתבוע כו’, י”ל שגם לשיטתו אין על הלוה מצוה לפרוע. וכדמשמע מהלשון רוח חכמים נוחה הימנו ולא קיום מצות כפי”ח וכיו”ב (וככפנים).

(49) ולשונו „וכבר נפטרת ממני” היינו שנפטרת ממני לא ע”י אמירתו עכשיו „משמיט אני”.

ו. ע"פ ההסברה הנ"ל בענין שמיטת כספים, מסתבר שאף שמיטת קרקעות היא על-דרך-זה, כי גדר השמיטה (בשנה השביעית) שוה בקרקעות ובכספים; ובפרט שהכתוב כוללן יחד בפסוק „וזה דבר השמיטה” [וכמו שהביא הרמב"ם בספר המצות לגבי מצות עשה דשמיטת כספים „ולשון התוספתא בשתי שמיטות הכתוב מדבר אחת שמיטת קרקעות ואחת שמיטת כספים”⁶⁰], ומשמעות הנאמר „וזה דבר השמיטה” היא כפשוטו, שדבר זה

משמט אני שאז כבר אין עליו חוב לפרוע, וכפשוטו סדרם במשנה, דהמשנה „רוח חכמים נוחה ממנו” באה לאחרי מ"ח „המחזיר חוב בשביעית יאמר לו משמט אני”. ראה מלאכת שלמה שם. אבל ברמב"ם מקדים „כל המחזיר חוב שעברה עליו שביעית רוח חכמים נוחה הימנו (ואח"כ) וצריך המלוה לומר למחזיר משמט אני כו”.

(60) הג"ל הוא לפרש"י גיטין לו, סע"א דשמיטת קרקע קאי על השביעית. אבל גם לפי ר"ת בתוס' שם ד"ה בזמן (וכן פירש ברמב"ן ריטב"א ר"ן מאירי שם. ובכמה פוסקים שפסקו כרבי), שמפרש דברי רבי כהירושלמי דהשמטת קרקע מדובר ביובל, והשמטת כספים פי' שביעית בכלל – גם דקרקע, הרי פשיטא ששיון הן שהרי כוללם יחד. ויתירה מזו: קורא לשביעית בכלל – שמיטת כספים.

אבל להעיר דלפי' הא' דר"ת בקדושין (לח, ב סד"ה השמטת) „נקט נמי שמיטת כספים דדמיא להו שמיטת יובל שביובל חוזרות השדות מלוקח למוכר ושמיטת כספים כמו כן מופקעים ממלוה ללוה” (ועד"ז הוא ברשב"א גיטין שם). וברמב"ם הל' שמיטה יובל פי"ט ה"ב „אין שמיטת כספים כו' אלא בזמן שהיובל נוגה . . שהרי ישוב הקרקע לבעליו בלא כסף כו' אמרו חכמים בזמן שאתה משמט קרקע כו”]. וראה לשונו פי' ה"ט שם. ובסוף הפרק שם „יובל משמט קרקע בתחלתו ושביעית אינה משמטת כספים אלא בסופה”. ובכ"מ פי"ד הכ"ה שם (פי"ט ה"ב. פי"ה ה"ט) דלהרמב"ם דוקא שמיטת כספים הוקשו ליובל. וראה מל"מ פי"ד שם.

„מחזיר חובו” – כי אף שהלוה פטור מלהחזיר את ההלוואה, עדיין עומד החוב בעינו, ולא נפקע⁵⁴; ובסגנון אחר: כאשר לוח מחבירו – אזי על חלק מנכסיו (בסכום ההלוואה) חלה מעין בעלות של המלוה.

ודוחק לומר שזהו ענין של „פריעת בעל חוב מצוה”, כמו שמבארים מפרשים אחרים בפשט משנתנו⁵⁵, וראיה שלא כן – שהרי הדעה שחל חיוב על הלוה להחזיר את החוב למלוה (אם לא אמר משמט אני) היא רק דעת יחיד, כנ"ל; ועוד, שאם זוהי מצוה של פריעת בעל-חוב, הרי – אפילו לפי הדעה שמצוה זו אינה אלא מדרבנן⁵⁶ – זהו חיוב ממש⁵⁷, ולא רק בגדר „רוח חכמים”⁵⁸. נוחה ממנו⁵⁹.

מחילה כו', ויש שכתבו (נסמן בהערה שלפנ"ז) שהיראים חזר בו – הרי כשבא להחזיר חובו לפני אמירת משמט אני, פשיטא שנקרא מחזיר חובו (כבהערה שלפנ"ז), וגם אח"כ מאמירת הלוה „אעפ"כ” משמע ג"כ שהוא מחזיר חובו, כבהערה 38. וראה פרש"י גיטין שם ד"ה עד דאמר. (54) ולהעיר מצפ"נ כלאים פי' הכ"ז (יט, ג' ד). מהד"ת בסופו.

(55) משנה ראשונה שביעית מ"ט שם.
(56) ראה אנציק' תלמודית כרך ט' ע' רכו ואילך. ושי"נ.
(57) ראה כתובות פו, סע"א דכופין על מ"ע.
(58) ראה בארוכה בצ"צ חידושים על הש"ס סוף שביעית בגדר רוח חכמים נוחה ממנו.
אבל להעיר לפרש"י כתובות (שם) ד"ה פריעת בע"ח מצוה – „מצוה עליו לפרוע חובו ולאמת דבריו דכתיב הין צדק שיהא הן שלך צדק כו”], והרי לכמה פירושים זהו הפירוש בסוף משנתנו „כל המקיים את דברו רוח חכמים נוחה ממנו” – ר"מ ורע"ב. וראה ירושלמי שביעית כאן. אבל ראה לקמן בפנים. – וראה לקו"ש ח"ב ע' 157 ואילך.
(59) ולפי היראים הנ"ל, י"ל בפשוטו ד, רוח חכמים נוחה ממנו” היינו אחר שאמר המלוה

טעמא פרעון החוב הוא רק ענין של „רוח חכמים וכו׳״ – כך הוא גם בשתי הבבות האחרות, שאין שעבוד גברא על הלוח כלפי „בניו״ של הגר, ועל המוכר כלפי הלוקח, אלא יש שעבוד חפצא בלבד – ולכן גם לגביהם זהו רק ענין של „רוח חכמים וכו׳״.

ולהוסיף: לפי הכלל שסדר הבבות במשנה הוא (ע״פ רוב⁶²) בדרך „לא זו אף זו״, צריך לומר, שסדר שלש הבבות במשנתנו נקבע כך, שבכל אחת מהבבות האחרונות יש חידוש בענין „רוח חכמים נוחה ממנו״ על פני הבבא הקודמת לה.

ח. ויובן בהקדים הדיוק במשנה:

בבבא השניה: לשם מה נאמר במשנה „לא יחזיר לבניו״ – והלא אף אילו נאמר רק „הלוח מן הגר שנתגייירו בניו עמו אם החזיר לבניו רוח חכמים נוחה ממנו״, היה מובן שאין חיוב להחזיר את החוב לבניו.

בבבא השלישית: „כל המטלטלין נקנין במשיכה וכל המקיים את דברו רוח חכמים נוחה ממנו״ – אינו מובן, כקושיית המפרשים: כוונת המשנה כאן היא לבאר את מעלת „המקיים את דברו״, שהרי דיני קנינים – לא כאן המקום לבארם; ולאידך גיסא, „קיום דברו״ הוא לאו דוקא בקנין מטלטלין.⁶³

62) ראה עירובין (ע״ו סע״א) וש״נ לכו״כ מקומות דזו ואצ״ל זו קתני. דרכי שלום כללי הש״ס ס״ קפ (וש״נ). ובשד״ח כללים מערכת ז׳ כלל יא: כתבו הראשונים בכ״מ דאף שתירוק זו ואין צריך לומר זו לא נאמר אלא מדוחק אבל תירוק לא זו אף זו אינו דוחק כלל. – ולהעיר מתוד״ה דחביבה (יבמות ל, א).

63) ואי לאשמעינן בנוגע למתנת קרקע וכי״ב – הרי העיקר חסר מן הספר.

(המפורש בהמשך בכתוב) הוא מצות השמיטה, והיינו, שיש מצוה על הגברא „לדבר״, להפקיר בפיו את השדה.⁶¹

והחילוק ביניהן הוא רק שבשמיטת כספים, כיון שהמצוה היא „שמוט כל בעל משה ידו גו׳ לא יגוש את רעהו״ – אין זאת אלא שנאסר על המלוה לתבוע, אבל שעבוד החפצא של החוב עומד בעינו, כנ״ל; ואילו בשמיטת קרקע, שנאמר בה „והשביעית תשמטנה ונטשתה״, נעשים הפירות והתבואה הפקר לגמרי.

ז. ע״פ הנ״ל בענין השמטת כספים, וההסברה בדין „המחזיר חוב בשביעית רוח חכמים נוחה ממנו״, יובן גם המשך המשנה בסיום מסכת שביעית: „הלוח מן הגר שנתגייירו בניו עמו לא יחזיר לבניו ואם החזיר רוח חכמים נוחה ממנו, כל המטלטלין נקנין במשיכה וכל המקיים את דברו רוח חכמים נוחה ממנו״.

שייכות שתי הבבות האחרונות לבבא הראשונה [„המחזיר חוב בשביעית״] אינה רק בכך שבשלשתן „רוח חכמים נוחה ממנו״, אלא גם בטעם הדבר – מפני מה „רוח חכמים נוחה ממנו״:

כשם שהמחזיר חוב בשביעית אין עליו חיוב ושעבוד גברא לשלם את החוב, אלא שעבוד חפצא בלבד, ומהאי

61) ע״פ הנ״ל הערה 47 אולי י״ל ההשתוות בשמיטת קרקע ושמיטת כספים גם בזה שגם בקרקע המצוה „להשמיט כל מה שתוציא הארץ״ היינו שמניחו הפקר [ורק „כל הנועל כרמו כו׳ ביטל מ״ע״ (רמב״ם שם פ״ד הכ״ז)] וגם להפקיר בפה – ראה רמב״ם שם, אלא יפקיר הכל. וראה רי״פ פערלא שם רס, א ואילך.

[בנוסף על התועלת מזה עבור הלוה עצמו – שכשיצטרך יוכל ללוות ממנו עוד פעם⁶⁶].

ביחס ל"חפצא" של ההלוואה – עצם החוב: כיון ששעבוד החפצא עומד בעינו (אע"פ שעל הלוה אין שעבוד גברא, כנ"ל בארוכה), לפיכך, "רוח חכמים נוחה" כשהלוה משלם את ה"חוב"⁶⁷.

ט. בבבא השנייה, "הלווה מן הגר שנתגיירו בניו עמו לא יחזיר לבניו ואם החזיר רוח חכמים נוחה ממנו":

גם כאן "רוח חכמים נוחה ממנו" לא רק מצד ענינים צדדיים (שלא יחזור הבנים לסורם (וכיוצא בזה)), כי אם גם לשם התועלת בנוגע להלוואה עצמה – אבל רק ביחס לשני פרטים: הלוה, וה"חפצא" של החוב.

כיון שהלוה קיבל טובה מיד הגר ולוה ממנו את הממון על-מנת לשלם, הרי אע"פ שלאחרי מיתת הגר הוא פטור משלומין מדינא, מכל מקום, כיון שקיבל את הממון על-מנת לשלם – הרי ממון זה שבידו הוא המשך של חוב, ומדה טובה היא אם יחזירו.

ועל-דרך-זה מצד החפצא של החוב: הן אמת שאין בנמצא מלוה להחזיר לו את החוב, אבל השעבוד בשווי החוב על נכסי הלוה (אשר כאילו אינם בבעלותו של הלוה) – מאי בטליה⁶⁸? וממילא יש מקום לכך שיחזיר את החוב.

ואם כן, מה שייכת כאן ההקדמה "כל המטלטלין נקנין במשיכה".

והביאור בזה:

פשטות הפירוש של "רוח חכמים נוחה ממנו" הוא, שזה ש"חכמים אוהבים אותו על זה וישר בעיניהם מה שעשה"⁶⁴ אינו רק מחמת מה שקיים כאן מצוה צדדית, או שלא עבר על איסור צדדי (אע"פ שאינו מחוייב בזה) – כי אם מפני שע"ז פעל טוב בעצם הדבר שעשה.

ובנידון דידן – בענין ההלוואה: "רוח חכמים נוחה ממנו" מפני שעשה דבר טוב (אף שלא היה מחוייב בו), שהמעלה והטוב שבו הם בהלוואה גופא, ולא בענין צדדי.

והנה, בפעולת ההלוואה (ועל-דרך-זה בקנין משתתפים (א) המלוה, (ב) הלוה, וכן (ג) הממון, היוצר את השייכות בין המלוה ללוה.

בנוגע ל"מחזיר חוב בשביעית" – "רוח חכמים נוחה ממנו" ביחס לכל השלשה: בנוגע למלוה המקבל את החוב – כיון שעשה מצוה, "כסף תלוה", הרי "רוח חכמים נוחה" מזה שע"י החזרת החוב מובטח המלוה שלא ישא היזק ממון ע"י פעולת המצוה שלו; בנוגע ללוה – כיון שהמלוה הוא "בירא דשתית מיניה", וקיבל טובה ממנו, "רוח חכמים נוחה" מכך שהלוה חש ברגש הלב צורך לשלם למלוה⁶⁵

66 ראה במשנה ראשונה כאן.

67 ראה לשון המפרשים (דלעיל הערה 65)

"ממון אחרים" – "בממון חבירו".

68 להעיר מב"ק (קט, א) בגזל הגר בזקפו עליו במלוה לר"ע (וכ"ה ההלכה – רמב"ם פ"ח מהל' גזילה ה"ד) שחייב להוציא מתחת ידו, וגם

64 לשון הר"מ כאן. וראה צ"צ כאן בארוכה.

65 ראה ר"ש סיריליאנו ומלאכת שלמה כאן "רוח חכמה וחסידות בקרבו דאינו רוצה ליהנות מממון אחרים". וראה בעל העיטור את פה פרוזובול "שאינו רוצה ליהנות בממון חבירו אבל לכתחלה אין לו להחזיר".

כיון שהלוקח לא עשה משיכה, הרי (אף אם נתן ממנו⁷⁰) אין כאן שעבוד של מוכר ולוקח (וקונה), היוצר ביניהם שייכות של מוכר וקונה (מחמת גדר הקנינים);

יתירה מזו: עי"ז שהוא „מקיים דברו“, אין מובטחת טובה למוכר או לקונה, כי הלוקח אינו חסר דבר בלאו הכי (שהרי אם הלוקח שילם לו, הוא מקבל את כספו בחזרה); אין זה אלא ענין השייך לפרט של החפצא: חלה על המטלטלין שייכות אל הקונה בעת דיבור המוכר ומכחו (או גם מחמת נתינת דמים ע"י הלוקח), ועל זה נאמר במשנה, שגם בכגון דא, שהצד הטוב הוא רק באחד משלשת הפרטים, „רוח חכמים נוחה ממנו“⁷¹.

יא. בענין הנ"ל של שמיטת כספים מצינו דבר והיפוכו:

מחד גיסא, התוכן של שמיטת כספים הוא: „שמוט כל בעל משה ידו... לא יגוש את רעהו“ – שלילה והעדר (ומהאי טעמא „המחזיר חוב בשביעית רוח חכמים נוחה ממנו“, כנ"ל);

ואף שמיטת קרקעות תוכנה הוא על-דרך-זה: „ושבתה הארץ שבת לה“, „שדך לא תזרע וכרמך לא תזמור את ספיח קצירך לא תקצור ואת ענבי נזירך לא תבצור שנת שבתון יהיה

וכיון שלממון זה יש איזו שייכות רק „לבניו“ (שלא יחזרו לסורם) – יחזיר לבניו, ולכן רוח חכמים נוחה ממנו⁶⁹.

משא"כ ביחס למלוה אין שייך כאן ענין של טוב, כי המלוה (הגר) מת, ובניו אינם יורשים את הגדר של מלוה. ועפ"ז מובנת הוספת המשנה: „לא יחזיר לבניו“ – אף שהדבר מובן מכך ש„החזיר רוח חכמים נוחה ממנו“ (ותו לא) – כדי להדגיש, שאין כל שייכות בין הלוח לבניו, ולא רק מדינא (כיון שאינם בגדר מלוה, ולא חל על הלוח שום שעבוד כלפיהם), אלא אף לא מטעם רוח חכמים.

ועפ"ז מובן החידוש בבבא השניה (הלוח מן הגר) לגבי הבבא הראשונה (המחזיר חוב בשביעית) בדרך „לא זו אף זו“: ענין „רוח חכמים נוחה ממנו“ אינו רק כשהטוב שבמעשהו הוא בכל שלשת הפרטים של הענין הנידון (כמו המחזיר חוב בשביעית), אלא גם במקום שהטוב הוא בנוגע לשני פרטים בלבד.

י. „כל המטלטלין נקנין במשיכה וכל המקיים את דברו רוח חכמים נוחה ממנו“: גם בענין זה „רוח חכמים נוחה ממנו“ לא רק מצד הענין (הצדדי) שהוא „מקיים דבריו“, אלא (גם) מחמת החפצא – המטלטלין;

אבל לא מחמת השנים האחרים – המוכר והלוקח:

70 לפי הר"מ והרע"ב. משא"כ להר"ש ותויו"ט. וראה צ"צ שם.

71 ובירושלמי שביעית מסיים „דרב נהג (כשאמר לבני ביתו ליתן מתנה לבר נש לא הוי חזור בו) למדת חסידות“, ולפי הפי' שבמשנתנו איירי כשנתן דמים יומתק החידוש וההמשך בירושלמי שהוא ג"כ בדרך לא זו אף זו. וראה בארוכה לקו"ש חל"ב ע' 154 ואילך.

לר"י שם, עכ"פ צריך לנחול לנפשי לאחר מיתת הגר, עיי"ש. ולהעיר מגמרא שם ע"ב „קנאו השם“.

69 ועפ"ז תתרוק קושי' משנה ראשונה כאן „מאי אירי לוח מן הגר כו' אפילו לוח מן העכו"ם“.

לארץ", שלא תיעבד הארץ – אף זה ענין של שלילה.

לאידך, שלילה זו שבשמיטה צריכה לבוא לידי ביטוי באופן חיובי ובפעולה, היינו בדיבור, וכנ"ל, "המחזיר חוב בשביעית יאמר לו משמט אני כו' שנאמר וזה דבר השמיטה", ולכמה דעות דיבור זה ("משמט אני") הוא מצוה (מדאורייתא)⁷²; [בהמשך המשנה, "רוצח שגלה לעיר מקלט ורצו אנשי העיר לכבדו יאמר להם רוצח אני אמרו לו אעפ"כ יקבל מהם שנאמר וזה דבר הרוצח", וזוהי זהירות שלא יכבדוהו בטעות, כמו שמפרש הירושלמי⁷³, שזהו על-דרך מי שמכבדים אותו מפני שמדמים שהוא יודע שתי מסכתות והוא אינו יודע אלא אחת, שצריך להודיעם].

וי"ל ההסברה בזה ע"פ פנימיות הענינים: ענינה של שנת השביעית הוא ספירת המלכות⁷⁴, ששני ענינים אלו בה: ספירת המלכות יש בה ביטול לגבי הספירות שלמעלה ממנה; וספירת המלכות היא עולם הדיבור.

ולכן קיימים בשביעית שני ענינים אלו: אחד גיסא, "ושבתה הארץ" – הביטול והשביתה בארץ – מלכות, ולא תזרע גו", וכן הוא בשמיטת כספים; ויחד עם זאת, יש בה מצוה בדיבור – "דבר השמיטה".

ועפ"ז מובן המדרש הנ"ל, ששומרי שביעית נקראים בשם "עושי דברו לשמוע בקול דברו", ולא כלשון הרגילה בכגון דא "עושי" מצותיו "עושי" חזקותיו וכיוצא בזה, כי ענין השמיטה קשור במיוחד לדיבור.

וכמו שהכריח במדרש שם דכתוב זה קאי בשומרי שביעית: "נאמר כאן עושי דברו ונאמר להלן וזה דבר השמיטה מה דבר שנאמר להלן בשומרי שביעית הכתוב מדבר אף דבר האמור כאן בשומרי שביעית הכתוב מדבר".

ועפ"ז יומתק מה שהסיום והחותם של מסכת שביעית הוא "כל המקיים את דברו רוח חכמים נוחה ממנו".

והלימוד והעסק בהלכות שביעית ("כל העוסק בתורת כו' כאילו עשה"⁷⁵) ימהר את בוא הזמן שבו "רצית ה' ארצך ("ועשו את השמיטין") שבת שביית יעקב" ("אתבת שבייתא דבית יעקב") ו"גם ה' יתן הטוב וארצנו תתן יבולה"⁷⁶ וישראל יהיו "גבורי כח עושי דברו לשמוע בקול דברו", שומרי שביעית, בקיימם את מצות שביעית כפשוטה בארץ הקודש ומן התורה, בקרוב ממש, כשהקב"ה יהיה "מקיים דברו", "דבר ה' זה הקץ"⁷⁷ – "והיתה לה' המלוכה", בביאת משיח צדקנו ויוליכנו קוממיות לארצנו.

(משיחות חדש תשרי תשל"ג
– שנת השמיטה)

(72) ראה לעיל הערה 47, 61.

(73) במס' שביעית כאן.

(74) ראה דמ"צ מצות קדושת שנה השביעית מכתבי האריז"ל (ושם גם בנוגע לשמיטת כספים). תורת לוי יצחק ע' קלה. לקוטי לוי יצחק אגרות ע' רמד. וראה לקו"ת פרשתנו מב, ד. ועוד.

(75) ראה מנחות בסופה בנוגע לקרבנות.

(76) תהלים פה, ב. שם, יג. מדרש תהלים שם.

תרגום שם.

(77) שבת קלה, ב.